

MURAD III

endişelerin ve telkinlerin III. Murad üzerinde etkili olduğu açıktır. Onun devlet işleri konusundaki tavrıyla ilgili olarak Selânikî'nin kaydettiği şiirinde istediği gibi muktedir bir idareci bulamadığından yakınması dikkat çekicidir ("Gönlümün istediği bana bir âdem olsa" diye başlayıp, "Ey Murâdî bize bir şöylece âdem olsa" diye biten gazeli için bk. a.g.e., s. 428). Dönemi Osmanlı kültürünün klasik formunun zirvesine ulaştığı bir devir olarak tanımlanan III. Murad, "Murâdî" mahlasıyla dinî ve tasavvufî şiirler kaleme almıştır. Şiirleri bazı mecmua ve tezkirelerde yer alır (meselâ bk. Ahdî, vr. 10^{a-b}). Bazan ibhama bürünen Arapça ve Farsça gazelleri, padişahın arzusunu yerine getirmek ve atıyeleri almak için zamanın edipleri tarafından şerhedilmiştir. Çoğu Arapça ve Farsça olan bazı şiirlerinin Hâşimî, Bâkî, Subhî, Hoca Sâdeddin, Zekeriyâ vb. tarafından yapılmış şerhlerini ihtiva eden mecmua ile (Türk ve İslâm Eserleri Müzesi Ktp., nr. 1901) III. Murad'ın tasavvufa dair müstakil bir telifi olarak gösterilen *Fütûhât-ı Siyâm* (Atâî, I, 383) muhtemelen aynı eserdir. Çeşitli kütüphanelerde III. Murad'a ait müstakil divanlara rastlandığı belirtilmiştir (Ahmet Kırkkılıç bunlardan seçmeler yaparak neşretmiştir, bk. bibl.). Çoğu Osmanlı padişahları gibi III. Murad da iyi bir sanat eğitimi almış, şiir ve edebiyatın yanında hat sanatıyla da ilgilenmiştir. Hocasının kim olduğu bilinmemekle beraber Müstakimzâde, sülûs nesih ve ta'lik yazılarda yetişmiş iyi bir hattat olduğunu kaydederek Ayasofya Camii mihrabının iki yanında asılı kelime-i şehâdet levhasıyla bir âyet levhasının bulunduğunu bildirmekteyse de bugün mevcut değildir. Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'nde (nr. 255) Murâdî imzalı celi ta'lik bir levhası mevcuttur. Ayrıca İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kendi hattıyla ince ta'lik eserleri vardır (nr. T 5580). İslâm kitap sanatları hakkında en önemli başvuru kaynağı olan Âlî Mustafa Efendi'nin *Menâkıb-ı Hünerverân*'ının onun döneminde yazılmış olması dikkat çekicidir. III. Murad'ın Halvetî şeyhi Şâban Efendi'nin halifesi olan Şeyh Şücâ'a intisap ettiği, rüyalarını muntazaman ona gönderip yorumlattığı bilinmektedir. Şeyh Şâban Efendi ile de teması olmuştur.

III. Murad birçok hayır eseri meydana getirmiştir. Kâbe'nin duvarlarının tamiri ve su yollarının temizlenmesi, Mescid-i Nebvî'nin tamiri yanında Mescid-i Harâm mimari açıdan kesin şeklini II. Selim ve onun zamanında almış, Mekke ve Medi-

ne'de birer medrese (998/1589-90), büyük bir imaret, mektep ve zâviye yaptırmıştır. En önemli eseri şehzadelîği döneminde inşa ettirdiği Manisa'daki mescidin yerindeki külliye'dir. Planları Mimar Sinan tarafından hazırlanan bu külliyenin camii kısmı 994'te (1586), medrese, imaret, han ve tabhâne ise 1001'de (1592-93) tamamlanmıştır. Yine onun adına Mora'da Modon Kalesi içindeki camii ile Navarin'de bugün hâlâ ayakta duran caminin yaptırıldığı bilinmektedir. Ayrıca Topkapı Sarayı'ndaki inşaat, Ayasofya Camii'nin kuzeyindeki iki minare ile minber, kürsü ve mahfil ilâvesi, caminin içine şadırvan yapılması, Fethiye Camii'nin kiliseden tebdili ve Beşiktaş'taki Yahyâ Efendi Türbesi'nin binası da onun faaliyetlerindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

T SMA, nr. E 3161; BA, MD, nr. 30, hk. 439, 440; nr. 30, hk. 610, 611; nr. 31, hk. 665; nr. 32, hk. 403, 562, 664; nr. 35, hk. 475; nr. 36, hk. 341; nr. 38, hk. 99; nr. 62, hk. 357, 572, 576; nr. 64, 213; BA, *Mühimme Zeyli*, nr. 4, hk. 138, 192; Mehmed Zaîm, *Câmiu't-tevârih*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1382, vr. 308^a; Âsafî, *Şecâatnâme*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1301, vr. 52^a-73^b, 139^a-154^b, 161^b-179^b; Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*, Millet Ktp., Ali Emiri, Tarih, nr. 774, vr. 10^{a-b}; Selânikî, *Târih* (İpşirli), s. 97-432; Âlî, *Menâkıb-ı Hünerverân*, s. 6, 25, 54; a.mlf., *Kühü'l-ahbâr*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3409, vr. 106^a, 288^a, 420^a; Tâlikzâde Mehmed Subhî, *Tebrîziyye*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1299, vr. 14^a-18^a; a.mlf., *Şehnâme-i Hümâyûn*, Türk ve İslâm Eserleri Müzesi Ktp., nr. 1965, vr. 20^a; Harîmî, *Zafernâme-i Sultan Murad Han*, İÜ Ktp., TY, nr. 2372, vr. 30^a-37^a; Seyyid Lokman, *Şehinşâhnâme*, I, İÜ Ktp., FY, nr. 1404; II, TSMK, Bağdat Köşkü, nr. 200; *Telhisât*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1951, vr. 135^b-165^a; S. Schweigger, *Sultanlar Kentine Yolculuk: 1578-1581* (nşr. H. Stein, trc. S. Türkis Noyan), İstanbul 2004, s. 160-161; J. Sanderson, *The Travels of John Sanderson in the Levant 1584-1602* (ed. W. Foster), London 1931, tür.yer.; Atâî, *Zeyli Şakâik*, I, 372, 382, 383; Mehmed b. Mehmed er-Rûmî (*Edimeli*)'nin *Nuhbetü't-tevârih ve'l-ahbâr ve Târih-i Âl-i Osmânî* (haz. Abdurrahman Sağır, doktora tezi, 2000), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, I, 363-483; II, 7-9; Riyâzî, *Riyâzü'ş-şuarâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 761, vr. 10^b; Peçuyul İbrâhim, *Târih*, II, 2-163; B. W. Wratislaw, *Baron Wratislaw'ın Anıları* (trc. M. Süreyya Dilmen), İstanbul 1996, s. 86, 87, 138; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 516; Hammer (Atâ Bey), VII, 7-194; Zinkeisen, *Geschichte*, III, 381-597; H. G. Rosedale, *Queen Elizabeth and the Levant Company*, London 1904, s. 21, 22, 23; N. Jorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Gotha 1908, III, 217-309; TYDK, I, 177 vd.; Akdes Nimet Kurat, *Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610)*, Ankara 1953, s. 182-186; Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasî Münasebetleri: 1578-1590*, İstanbul 1962; a.mlf., "Murad III", *İA*, VIII, 615-625; S. Faroqi, *Die Vorlagen (telhise) des Grosswesirs Sinan Paşa an Sultan Murad III*, Hamburg 1967, tür.yer.; S. A. Skilliter, *William Harborne and the Trade with Turkey (1578-*

1582), London 1977; Tülay Reyhanlı, *İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat (1582-1598)*, Ankara 1983, tür.yer.; a.mlf., "The Portraits of Murad III", *Erdem*, III/8, Ankara 1978, s. 453-478; Ahmet Kırkkılıç, *Sultan Üçüncü Murad: Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanı'ndan Seçmeler*, İstanbul 1988; Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989, s. 34-37, 101-103; L. P. Peirce, *Harem-i Hümâyûn: Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümlerlik ve Kadınlar* (trc. Ayşe Berktaş), İstanbul 1996, s. 125-127, 166, 229, 239, 266; A. Refik, "Sokullu Mehmed Paşa ve Lehistan İntihabâtı", *TOEM*, V, 1331, s. 686; O. Burian, "Kıraliçe Elizabeth'den Üçüncü Sultan Murat'a Gelen Hediyenin Hikâyesi", *DTCFD*, IX/1-2 (1951), s. 19-41; A. H. de Groot, "Murad III", *EP* (İng.), VII, 595-597 [bu madde, müellifin bibliyografyadaki maddeyi esas alınarak Feridun Emecen tarafından düzenlenmiştir].

BEKİR KÜTÜKOĞLU

MURAD III TÜRBESİ

XVI. yüzyılın sonlarında inşa edilen türbe.

Sultan III. Murad, ölümünün ardından (Cemâziyelevvel 1003 / Ocak 1595) on dokuz şehzadesiyle birlikte Ayasofya Camii hazinesine gömülmüş, daha sonra III. Mehmed'in emriyle başmimar Dâvud Ağa tarafından türbesinin inşasına başlanmıştır. Ancak na'şlar gömülürken yer seçiminde yapılan bir hata, sultanın sandukasının türbenin merkezinde yer alabilmesi için yapının bir duvarıyla Şehzadegân Türbesi'ne bitiştirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu uygulama türbenin tasarımı bütünlüğünü bozmuş ve bitirilmesini de geciktirmiş olmalıdır ki yapı ancak 1599'da Dalgıç Ahmed Ağa tarafından tamamlanabilmiştir.

Esasen altıgen planlı olan türbe, revakin iki yanında yer alan pahlı köşelerden dolayı bozuk sekizgene dönüşmüştür. Yapı tasarımı bakımından, Mimar Sinan'ın daha önce Kanûnî Sultan Süleyman ve II. Selim türbelerinde uyguladığı çift kubbeli, üst örtü sisteminin halefleri tarafından altıgen alt yapı üzerine uygulandığı bir örnektir. Ayrıca içte düzgün olmayan taşlarla örülen duvarların dışta tamamıyla mermer kaplanmasıyla da Mimar Sinan'ın sultan türbelerinde belirlediği standartları yansıtır.

Gövdeden dışarıya kuvvetle taşan ve kornişe kadar yükselen kuzeydoğu kenarında her biri tonozlarla örtülü, ortada kapı ve iki yanında, duvarları çini panolarla kaplanmış olan yükseltilmiş kısımlardan meydana gelmiş üç bölümlü revak yer almaktadır. Sedef işçiliğinin güzel bir örneğini teşkil eden ahşap kapı kanatları Dalgıç Ah-

med Ağa'nın, metal aksanı ise İsmâil adında bir ustanın eseri olduğu imzalarından anlaşılmaktadır. Revakin aynalı tonozlarının 1978 yılındaki restorasyonda ortaya çıkarılan kûfî yazılarla bezeli özgün kalem işi süslemeleri ise dönemin özelliklerini yansıtır.

Yapıda üç sıra halinde düzenlenmiş pencerelerden alttakiler mermer söveli ve dikdörtgen, üst sıradakiler sivri kemerli açıklıklıdır. Üstte palmetli bir tepelik dizisinin taçlandığı mukarnaslı bir kornişten sonra kubbeler arasındaki boşluğu aydınlatan üç pencereyi geniş kasnak ve kubbe yükselmektedir. Dıştaki en ilgi çekici ayrıntı, hazîre duvarlarının kesilerek iki yandan merdivenlerle ulaşılan bir podyumda yer alan, diğerlerinden farklı şebekelere sahip üç pencereden oluşan hâcet pencereleridir.

Kubbe, içte köşelerin önüne yerleştirilen mukarnaslı başlıklı altı mermer sütuna oturan sivri kemerlerle taşınırken duvarların önünde sekilerle belirlenmiş geniş bir galeri ortaya çıkmıştır. Türbe kapısının karşısındaki üç cephede üçlü düzende pencereler yer almışken diğerlerinde dolap nişleriyle kapının solunda üstteki mahfile çıkışı sağlayan merdiven bulunmaktadır. İç mekânda alt pencerelerin aralarına alternatifli olarak çini panolar yerleştirilmiş olup üst kısmında tepelik desenli çinilerin taçlandığı, beyaz renkli, sülüs hatla besmele ve Tebâreke sûresinin tamamını ihtiva eden çini âyet kuşağı yer alır. Kubbeye geçiş bölgesinde, celî sülüs merkezde düğümler şeklinde istif-

lenmiş esmâ-i hüsnâyı içeren çini madalyonlar kullanılmıştır. Belgelerden, saray nakkaşları tarafından bu yapı için özel olarak tasarlanmış desenlere göre İznik'te üretildiği anlaşılan çini süslemelerde uygulamanın da çok başarılı olduğu görülmektedir.

İkinci ve üçüncü sıra pencerelerin arasındaki satırlarda ise pandantif yüzeylerindeki çini panolara benzer şekilde, ancak kalemî olarak tasarlanmış, esmâ-i hüsnâyı ihtiva eden ikişer dairevi madalyon işlenmiştir. Tamamen kalem işiyle bezelenmiş kubbe içinde Allah ve Muhammed isimlerinin tekrarlandığı kûfî bir şeritle çevrelenen, Fâtiha sûresini ihtiva eden göbek madalyonu ile etekte dolanan lotus ve palmye yapraklarından oluşan kuşak arasındaki kısmın rûmî istifleriyle doldurulduğu görülmektedir.

Türbede III. Murad'ın yanı sıra hasekisi Safiye Sultan, yirmi şehzadesi, kızları Fatma, Fahri ve Mihriban sultanlarla diğer yirmi kızı, III. Mehmed'in iki kızı ve üç şehzadesi, I. Ahmed'in oğlu Kasım ile Sultan İbrahim'in bir şehzadesi ve iki kızıyla birlikte toplam elli dört kişinin gömülü olduğunu Ayvansarâyî bildirmekle beraber (*Hadikatü'l-cevâmî'*, I, 6) bugün yapıda elli adet sanduka bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmî'*, I, 6; Halûk Şehsuvaroğlu, *Asırlar Boyunca İstanbul*, İstanbul, ts., s. 152; Dilek Haskök, *İstanbul'da Çinili Türbeler* (mezuniyet tezi, 1965), İÜ Ed. Fak., s. 73-82; Gönül Öney, *Türk Çini Sanatı*, İstanbul 1976, s. 102; Tahsin Ömer Tahaoğlu, *İstanbul'da Osmanlı Türbelerinin Tipolojisi* (doktora tezi, 1988), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 188-196; Hakkı Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Ankara 1992, s. 178-183; Zarif Orgun, "Mimar Dalgıç Ahmet", *Arkitekt*, XI/3-4, İstanbul 1942, s. 59-62; Uğur Tanyeli, "Murad III Türbesi", *DBİst.A*, V, 503-504.

İSMAİL ORMAN

III. Murad Türbesi - İstanbul

MURAD IV

(مراد)

(ö. 1049/1640)

Osmanlı padişahı
(1623-1640).

28 Cemâziyelevvel 1021'de (27 Temmuz 1612) İstanbul'da doğdu. I. Ahmed ile Mâhpeyker (Kösem) Sultan'ın oğludur. Şehzadelik hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur. II. Osman olayından sonra Sadrazam Dâvud Paşa'nın tertibiyle kardeşleriyle beraber Üsküdar'a götürülmek üzere sarayın bahçesine çıkarıldığı sırada kapı

ağalarından biri tarafından öldürülmek istendiği ve diğer ağaların müdahalesiyle kurtulduğu rivayet edilir.

Amcası I. Mustafa'nın akli dengesi yerinde olmadığından devlet idaresinde beliren karışıklığı gidermek için başta Sadrazam Kemankeş Ali Paşa ile Şeyhülislâm Zekeriyâzâde Yahyâ Efendi bulunduğu halde ileri gelenler tarafından I. Mustafa'nın tahttan indirilmesine karar verildiğinde küçük yaşta olmasına rağmen muhtemelen annesi Kösem Sultan'ın tesiriyle tahta çıkarıldı (15 Zilkade 1032 / 10 Eylül 1623). Ertesi gün Eyüp Sultan Türbesi'nde Aziz Mahmud Hüdâyî eliyle kılıç kuşandı ve beş gün sonra sünnet edildi. Saltanatının ilk yıllarında idare daha çok annesinin etkisi altındaki devlet adamlarının elinde kaldı. 1041'e (1632) kadar devam eden bu dokuz yıllık süre boyunca devrin olaylarında herhangi bir tesiri olmadı. Yönetimi tam anlamıyla, Sadrazam Recep Paşa'yı bertaraf edip zorbaları ortadan kaldırdığı Şevval 1041'den (Mayıs 1632) itibaren ele aldı.

Saltanatının ilk yıllarında Sadrazam Kemankeş Ali Paşa devlet işlerinde söz sahibiydi. Devrin kaynakları bu sırada devletin oldukça sıkıntılı bir dönem geçirdiğinden müttefiktir. Özellikle İstanbul'daki oto-

Tahta çıktığı ilk yıllarda IV. Murad'ın tasvir edildiği yağlı boya tablo (TSM, nr. 17/390)

